

Η πράξη και η έκφραση της ψαλμωδίας μας (3ο μέρος)

Πολιτισμός / Βυζαντινή Μουσική

Γεώργιος Ι. Χατζηθεοδώρου, Άρχων Μαίστρω Μ.τ Χ.Ε.

Στο σημείο αυτό πρέπει να πούμε ότι ο διαχωρισμός σε παλαιότροπο και νεότροπο προέκυψε βασικά από τη χρήση των μικροφώνων στους ναούς. (δεκαετία 1950 και μετά). Εκτός αυτού και δεδομένου πως η μουσική είναι μια άλλη γλώσσα και υπόκειται στα ίδια φαινόμενα που αφορούν τη γλωσσική ικανότητα ανθρώπου, μπορούμε να πούμε ότι ύφος στη ψαλμωδία προέκυψε, επίσης και από την παιδεία, τη μουσική παράδοση κάθε τόπου, την τοπολαλιά, τις κλιματολογικές συνθήκες, τη γεωπολιτική θέση του χώρου, το μέγεθος των πόλεων και τη δυνατότητα επικοινωνίας και πληροφόρησης.

Έτσι, με το χρόνο και σε εποχές που η επικοινωνία ήταν πολύ πιο δύσκολη, κάθε τόπος διαμόρφωσε το ιδιαίτερό, γλωσσικό και καλλιτεχνικό του ύφος-μαζί και το ψαλτικό-σύμφωνα πάντοτε με τις προϋποθέσεις που ανέφερα. Αυτή η πραγματικότητα γίνεται εντονότερα φανερή στα δημοτικά μας τραγούδια, γιατί εκεί η ελευθερία έκφρασης υπήρξε απείρως μεγαλύτερη από ό,τι στο χώρο της Εκκλησίας που υπηρετεί η βυζαντινή μουσική.

Πέραν από τους παραπάνω παράγοντες ιδιαίτερα καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση ύφους έπαιξε και εξακολουθεί να παίζει η προσωπικότητα μεγάλων ερμηνευτών. Ερμηνευτών που τα φωνητικά προσόντα, η όποια χαρακτηριστική τους φωνητική ιδιαιτερότητα, το μέγεθος της μουσικής τους γνώσης και οι μελοποιήσεις τους, σε συνδυασμό με τη θέση από την οποία υπηρετούσαν (π.χ. Πατριαρχείο) και τη δυνατότητα που τους έδινε αυτή για τη διάδοση της τέχνης τους, καθόρισαν στο μέγιστο βαθμό, τουλάχιστον στα μεγάλα αστικά κέντρα, τη διαμόρφωση του ύφους. Γράφει ο Κωνσταντίνος Ψάχος για το ύφος: **«Το ύφος προήλθε και διεμορφώθη υπό των αριστεών εκ των μελωδών και των κλασικών μελοποιών, οίτινες ακριβώς απέβησαν τοιούτοι, διότι κατείχον το ύφος το επιβαλλόμενον»**. Για το λόγο αυτό όταν μιλούμε σήμερα για ύφος, ασυναίσθητα η σκέψη μας κάπου πάει ασφαλώς στους παλιούς κλασικούς δασκάλους, μα πιο εύκολα και άμεσα, στον τάδε και στον δείνα σύγχρονο μεγάλο ερμηνευτή και στο ύφος και τα χαρίσματα τα φωνητικά και τεχνικά που τον διακρίνουν.

Στην περίπτωση αυτή, βέβαια, το ύφος στενεύει εξατομικεύεται και προσωποποιείται, και εκεί εμφιλοχωρεί πολλές φορές εκ μέρους πολλών η μεγάλη, η ακόμα και η δουλική απομίμησή του, με αποτέλεσμα οι μιμητές αυτού του βαθμού να καταντούν καχέκτυπα του πρωτοτύπου τους. Μάλιστα η διάδοση και η επίδραση, του εντελώς προσωπικού ύφους, στις ημέρες μας, με τα τόσα τεχνικά μέσα και την τόσο μεγάλη ευχέρεια άμεσης επικοινωνίας που διαθέτουμε είναι πάρα πολύ μεγάλη, και ως ένα βαθμό συνετελεί καταλυτικά στον αποχρωματισμό των ιδιαιτέρων χαρακτηριστικών που διέκριναν παλαιότερα την κατά τόπους ψαλτική, και οδηγεί μοιραία σε απώλεια της αυθόρμητης, απροσποίητης και γνήσιας ψαλτικής έκφρασης. Αυτό παλιότερα ήταν αρκετά δύσκολο να συμβεί, με αποτέλεσμα οι καλές παλαιές παραδόσεις να διατηρούν αμόλευτες τις αξίες τους. Ο μέγιστος των μουσικών όλων των αιώνων, ο Γόχαν Σεμπάστιαν Μπάχ, ξεκίνησε με τα πόδια από το Άρσταντ και πήγε στη Λύμπεκ με τα πόδια, κάπου 2000 λεύγες απόσταση, δηλαδή γύρω στα 300-350 χιλιόμετρα, για να ακούσει τον περίφημο στην εποχή του οργανίστα Μπουξτεχούντε.

Σήμερα με τα cd., τα βίντεο, τις τηλεοράσεις, τα ραδιόφωνα, έχει κανείς στη διάθεσή του όλους τους μεγάλους ερμηνευτές, χωρίς καθόλου να χρειασθεί να κινηθεί έξω από το σπίτι του. Διαλέγει και παίρνει με μεγάλη ευκολία, κατά την προτίμησή του, αλλά παράλληλα, με επίσης και με μεγάλη ευκολία ξεστρατίζει. Με την έννοια αυτή, διαπιστώνεται πλέον και η λειτουργία **σχολών ύφους**. Δηλαδή η δουλική κατά, κατά ένα τρόπο, απομίμηση κάποιου συγκεκριμένου ερμηνευτή που πλέον ακολουθείται από πολλούς, με αποτέλεσμα να δημιουργείται

η αίσθηση ειδικής τεχνοτροπίας. Και η διαφορά σχολής από το ύφος γενικά έγκειται ακριβώς στο ότι, η έννοια του ύφους περικλείει γενικότερα στοιχεία με ιστορικό βάθος, ενώ η έννοια αλλά της σχολής περιορίζεται σε περιορισμένα και εντελώς προσωποπαγή στοιχεία. Έτσι βλέπουμε, σχολή πχ. Σακελλαρίδη, Καρά, Περιστέρα, Ταλιαδώρου, Χατζημάρκου, κ.α., ανεξάρτητα από το ότι τα παραπάνω ονόματα μπορούν να θεωρηθούν και σαν εκπρόσωποι του γενικότερου κατά τύπους ύφους που προανέφερα.

Για το ύφος έχουν γραφεί πολλά κατά καιρούς, έχουν γίνει διάφορες αξιολογήσεις και υπάρχουν πολλές προτιμήσεις, κάτι το πολύ φυσικό εφ' όσον ως αίσθηση είναι «ιδέα» ακούσματος με σαφή υποκειμενικά χαρακτηριστικά, και επενεργεί ως επί το πλείστον συνειδησιακά. Ως εκ τούτου δε όλες σχεδόν οι αναφορές περιορίζονται περισσότερο στην αξιολόγηση ή καλύτερα στην προτίμηση και όχι στην τεχνική ανάλυση του ύφους, και τούτο, γιατί η ανάλυση μιας έννοιας για κάτι που είναι άορατο, άυλο και επί πλέον φευγαλέο, είναι πολύ δύσκολο αν μη αδύνατο να προσδιοριστεί ως είδος με καθαρά τεχνικά στοιχεία. Γι' αυτό και ο Κυριακός Φιλοξένης θεωρεί ότι «το ύφος είναι απερίγραπτον». Παρ' όλα αυτά, διακρίνονται στο ύφος ορισμένα χαρακτηριστικά, που παρά το υποκειμενικό τους κριτήριο, μπορούν να γίνουν μετρήσιμα και κυρίως να συμβάλουν στην αναγνωρισιμότητά του.

<http://bitly.com/23HBULm>